

Авксентьев А. О.

аспірант кафедри політології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

**ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВА СПАДКОЄМНІСТЬ
ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ
(НА МАТЕРІАЛІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 1998-2014)**

На відміну від західних демократій із сталими партійними системами у багатьох посткомуністичних країнах (зокрема, Україні) характерною ознакою політичного процесу є відносно коротка тривалість «життя» партійних проектів, що вибудовуються під конкретного політичного лідера. Таким чином, у рамках електорального простору, під яким ми розуміємо конфігурацію політичних суб'єктів на певній території відповідно до голосування виборців, протягом декількох електоральних циклів спостерігається «спадкоємність» проектів. Відповідно стан електорально-просторової подібності (приналежності партій до однієї електорально-просторової ніші) двох політичних суб'єктів, які беруть участь у виборах на одній території в різний час, ми пропонуємо називати електоральною спадкоємністю.

У західній політичній науці (особливо з другої половини ХХ сторіччя) спостерігається відчутний інтерес до просторово-електоральних досліджень. Досить умовно ці дослідження об'єднують в міждисциплінарний напрям «електоральна географія», засновником якого вважається французький вчений А. Зігфрід. Серед останніх досліджень та публікацій на тему зв'язку електоральних показників партій з конкретним просторовим виміром варто відзначити роботи Дж. Агню, Д. Денвера, Р. Джонстона, М. Хамфрі, Д. Левіна, Р. Гілмана, Дж. Маккензі, Ю. Топлака, Р. Ніємі, А. Секор, М. Шина, Дж. Вебстера, Л. Нельсона, В. Барні, Дж. Лейба, Н. Квінтон. В українській політичній науці близькими до нашої теми є дослідження партійної системи, електоральної географії та регіональних політичних режимів К. Черкашина, А. Романюка, Ю. Шведи, Н. Ротар, М. Гуйтора, Н. Хоми, Т. Мадриги, Є. Хана, О. Фісуна, І. Поліщука, Т. Панченко, Н. Паніной, С. Біличенка, О. Михайлича, М. Дністрянського, С. Васильченка, Ю. Остапця, В. Березинського, А. Єхніч.

Дослідження електорально-просторової спадкоємності виходить з припущення, що система соціально-політичних розмежувань, поділу електорального простору на ніші, у більшості випадків є набагато більш стабільною, ніж конфігурація конкретних політичних партій, які борються за представництво в парламенті. Методологічним обґрунтуванням самої можливості подібних досліджень ми вважаємо «теорію розколів» С. Ліспета та С. Роккана. У 1967 році вони запропонували модель пояснення конфігурації партійних

систем країн Західної Європи через історично значимі соціально-політичні розмежування («розколи») електорального простору. Ці «розколи» розглядаються як структурні конфлікти між соціально-політичними групами виборців, причому ці групи формуються як на основі об'єктивних факторів (етнічних, вікових, гендерних, економічних тощо), так і на суб'єктивно-ціннісній основі. Паралельно може бути декілька вимірів розколів (і модусів існування в них індивіду), а політичні партії в своєму позиціонуванні актуалізують «ключовий конфлікт» [1].

Ми вважаємо, що ця система соціально-політичних розмежувань характерна для електорального простору України, і протягом різних електоральних кампаній різні партії конкурують за ті самі електорально- просторові ніші. В якості основного інструменту дослідження електоральної спадкоємності було обрано кореляційний аналіз електоральної статистики. Досить ґрунтовне критичне осмислення переваг та недоліків такого методу наводить у своїй статті Дж. Віттенберг [2]. Кореляційний аналіз розповсюджений не лише в західній політичній науці, але й на пострадянському просторі: заслуговують на увагу близькі до нашої теми і обраної методології дослідження представників ВШЕ - зокрема, А. Ахременка, Р. Туровського, Ю. Гайворонського. Узагальнене враження щодо методологічних традицій цієї школи можна отримати, ознайомившись з класичною для пострадянської політичної науки роботою А. Ахременка [3].

Ми пропонуємо оцінювати кореляцію між масивами результатів двох партій по всіх виборчих дільницях (спрощена модель - по округах чи регіонах) та заносити отриманий індекс до таблиці. Якщо кореляційний індекс Пірсона близький або більший за $\chi^2 = 0,5$ - можна говорити про стан електорально-просторової спадкоємності. Слабкою стороною цього методу є те, що оцінюється лише просторово-територіальний вимір електоральної сегментації. Наприклад, класичні розмежування «схід-захід», «місто»-«село» або «центр-периферія» можуть бути охоплені. У той же час ознаки, за якими спостерігається рівномірний розподіл по всій території, залишаються

осторонь дослідження: тобто наш аналіз, на жаль, не зреагує на «електорально-гендерні ніші» (при цьому він буде ефективно опрацьовувати всі розмежування, які охоплюються територіальністю - етнічні, мовні, урбаністичні тощо).

У таблицях 1-5 наведено результати розрахунків електорально- просторової спадкоємності для українських парламентських партій (а також найбільших серед тих, що не подолали бар'єр) 1998-2014 років. В дужках біля кожної партії наведено здобутий на виборах результат, щоб аргументовані кореляційним аналізом гіпотези щодо спадкоємності не були абсурдними. Джерело електоральної статистики для всіх таблиць - сайт ЦВК[4].

Таблиця 1

Електоральна-просторова спадкоємність на виборах 2012-2014 р.

2012- 2014	ПР (30)	БЮТ (25,54)	УДАР (13,96)	КПУ (13,18)	СВО (10,44)
НФ (22,14)	-0,89	0,89	0,54	-0,91	0,76
БПП (21,82)	-0,37	0,57	0,42	-0,38	-0,02
САМ (10,97)	-0,71	0,49	0,67	-0,68	0,76
ОБ (9,43)	0,92	-0,93	-0,73	0,82	-0,57
РПЛ (7,44)	-0,23	0,33	0,11	0,02	-0,24
БЮТ (5,68)	-0,74	0,85	0,57	-0,55	0,23
СВО (4,71)	-0,91	0,80	0,60	-0,86	0,85
КПУ (3,88)	0,90	-0,93	-0,67	0,94	-0,68
СУ (3,11)	0,88	-0,88	-0,59	0,81	-0,64
ГП (3,10)	-0,67	0,48	0,55	-0,37	0,45
ЗАСТ (2,65)	-0,18	0,31	0,17	-0,13	-0,18

Таблиця 2

Електоральна-просторова спадкоємність на виборах 2007-2012 р.

2007 2012	ПР (34,37)	БЮТ (30,71)	НУНС (14,15)	КПУ (5,39)	ЛИТВ (3,96)	СПУ (2,86)
ПР (30)	0,97	-0,95	-0,82	0,72	-0,09	0,47
БЮТ (25,54)	-0,96	0,97	0,76	-0,74	0,16	-0,32
УДАР (13,96)	-0,75	0,72	0,53	-0,56	0,47	-0,20
КПУ (13,18)	0,92	-0,88	-0,89	0,96	0,01	0,23
СВО (10,44)	-0,73	0,68	0,86	-0,80	-0,31	-0,47

Таблиця 3

Електоральна-просторова спадкоємність на виборах 2006-2007 р.

2006- 2007	ПР (32,14)	БЮТ (22,29)	НУНС (13,95)	СПУ (5,69)	КПУ (3,66)	ЛИТВ (2,44)	ПСПУ (2,93)
ПР (34,37)	1,00	-0,93	-0,82	-0,45	0,53	-0,29	0,91
БЮТ (30,71)	-0,98	0,97	0,73	0,51	-0,48	0,28	-0,90
НУНС (14,15)	-0,83	0,66	0,97	0,07	-0,73	-0,02	-0,78
КПУ (5,39)	0,78	-0,68	-0,88	-0,07	0,88	-0,02	0,77
ЛИТВ (3,96)	-0,16	0,20	-0,25	0,36	0,33	0,85	-0,20
СПУ (2,86)	0,36	-0,34	-0,40	0,16	0,08	0,04	0,31

Таблиця 4

Електорально-просторова спадкоємність на виборах 2002-2006 р.

2002 2006	НУ (23,57)	КПУ (19,98)	ЗаЄДУ (11,77)	БЮТ (7,26)	СПУ (6,87)	СДПУ (6,27)	ПСПУ (3,22)	Жінки (2,11)	Озимі (2,02)
ПР (32,14)	-0,80	0,92	0,61	-0,86	-0,30	0,56	0,75	0,73	0,57
БЮТ (22,29)	0,67	-0,84	-0,53	0,86	0,37	-0,60	-0,61	-0,72	-0,46
НУНС (13,95)	0,95	-0,87	-0,55	0,70	-0,17	-0,44	-0,83	-0,70	-0,65
СПУ (5,69)	-0,02	-0,28	-0,10	0,35	0,94	-0,40	-0,17	-0,29	-0,25
КПУ (3,66)	-0,81	0,75	0,27	-0,54	0,46	0,32	0,67	0,56	0,52
ЛИТВ (2,44)	-0,04	-0,14	-0,08	0,11	0,33	0,10	-0,13	0,10	-0,04
ПСПУ (2,93)	-0,73	0,83	0,51	-0,76	-0,30	0,39	0,70	0,69	0,56

Таблиця 5

Електорально-просторова спадкоємність на виборах 1998-2002 р.

1998 2002	КПУ (24,65)	РУХ (9,40)	СПУ (8,55)	ЗЕЛ (5,43)	НДП (5,01)	ГРОМ (4,67)	ПСПУ (4,04)	СДПУ (4,01)	АГР (3,68)	НУ (3,13)	ТРУД (3,06)
НУ (23,57)	-0,90	0,91	-0,11	-0,33	-0,01	-0,26	-0,36	0,20	0,56	0,48	-0,43
КПУ (19,98)	0,93	-0,75	-0,12	0,24	-0,05	0,31	0,21	-0,34	-0,44	-0,42	0,39
ЗаЄДУ (11,77)	0,50	-0,49	-0,14	-0,02	-0,14	0,07	0,33	-0,12	-0,18	-0,22	0,87
БЮТ (7,26)	-0,77	0,67	0,27	-0,25	0,11	-0,19	-0,20	-0,02	0,38	0,40	-0,37
СПУ (6,87)	0,11	-0,36	0,92	-0,05	0,23	-0,09	0,38	-0,23	-0,23	-0,40	-0,04
СДПУ (6,27)	0,44	-0,46	-0,29	0,22	0,04	0,24	0,00	0,42	-0,35	-0,19	0,03
ПСПУ (3,22)	0,78	-0,77	-0,12	0,39	-0,12	0,27	0,53	-0,21	-0,50	-0,30	0,39
Жінки (2,11)	0,70	-0,65	-0,17	0,46	0,04	0,20	0,03	0,11	-0,37	-0,31	0,02
Озимі (2,02)	0,57	-0,53	-0,20	0,45	-0,02	0,47	0,16	-0,15	-0,41	-0,26	-0,06

У нашому дослідженні електоральної спадкоємності ми вирішили зупинитися на співставленні результатів «сусідніх» виборів, проте можливе

застосування й іншого підходу. У результаті кореляційного аналізу масивів віддалених електоральних циклів, ми встановили ще декілька цікавих закономірностей стосовно сучасних партій, що наводяться в «таблиці 6».

Таблиця 6

Електоральна спадкоємність віддалених електоральних циклів

Партія № 1 та рік виборів	Партія № 2 та рік виборів	X^2 (кореляція)
РПЛ-2014	СПУ-1998	0,64
ОБ-2014	«За ЄДУ»-2002	0,70
ОБ-2014	КПУ-1998	0,74
СВО-2014	РУХ-1998	0,91
САМ-2014	РУХ-1998	0,62
БПП-2014	НДП-1998	0,52
НФ-2014	РУХ-1998	0,77
НФ-2014	НУ-2002	0,90
СУ-2014	СДПУ-2002	0,57

Конфігурація всього розглянутого періоду 1998-2014 р., на нашу думку, дуже чітко вписується в модель «розколів» Ліпсета-Роккана - відповідно, одна група партій орієнтувалася, переважно, на південно-східні області, друга - на Західну Україну (також завжди були специфічні проекти - наприклад, аграрні партії з фокусом на, перш за все, Центральну Україну, або «партії одного регіону», на кшталт, «Громади»). У кожній з електорально-просторових ніш можна прослідкувати «ланцюги спадкоємності»: наприклад, «РУХ» - «Наша Україна» - «Свобода» - «Самопоміч»; або КПУ + «Трудова Україна» - КПУ + «За Єдину Україну!» - «Партія Регіонів» + КПУ - «Опозиційний блок». Залишається актуальним питання електорального спадку «Партії Регіонів» - вже за результатами місцевих виборів 2015 року можна впевнено стверджувати, що монополія «Опозиційного Блоку» зразка 2014 року буде послаблена такими проектами як «Відродження» та «Наш Край». Невизначеність із повнотою участі в українському електоральному процесі Криму та Донбасу створює усі підстави для розробки різних прогностичних сценаріїв - моделей повернення до зразків 2006-2007 років (при збільшенні явки в південно-східних областях та залученні Донбасу до голосування) або, навпаки, до варіантів нових контурів політичних розколів і електорально-просторового розмежування.

Література

1. Lipset S. Party systems and voter alignments: cross-national perspectives /

Seymour M. Lipset, Stein Rokkan. - New York: Free Press, 1967. - 554 p.

2. Wittenberg J., How Similar are They? Rethinking Electoral Congruence / J. Wittenberg // *Quality and Quantity*. - № 47(3), 2013. - P. 1687-1701

3. Ахременко А. Пространственный электоральный анализ: характеристика метода, возможности кросснациональных сравнительных исследований / А. С. Ахременко // *Политическая наука*. - № 1, 2009. - С. 32-59

4. Офіційний веб-сервер Центральної Виборчої Комісії України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cvk.gov.ua/>